

ПОРТРЕТ ЗА АКАДЕМИК ПРОФ. Д-Р СИНИША СТАНКОВИЌ- ЧОВЕКОТ ОД СВЕТСКАТА НАУЧНА ЕЛИТА*

Основачот на Хидробиолошкиот завод во Охрид и на лимнолошките истражувања во Македонија. Беше познат биолог во целиот свет и научник од светски глас. Неговиот дедо по потекло бил од Македонија, од селото Пожаране, Полошко. Тој честопати пред научните работници на Хидробиолошкиот завод го потенцирал своето македонско потекло

Животниот и развојниот пат на научникот од светски глас, етнолог, еколог, револуционер, општественик, академикот проф. д-р Синиша Станковиќ е тесно поврзан со изучувањето на Охридското Езеро, со Охрид, Македонија, биолошкиот подем и со афирмацијата на научната мисла во македонското општество. Неговото име е мошне тесно поврзано со постоењето и со конституирањето на поранешна Југославија. тој бил вљубеник во Охридското Езеро, „македонското море“, како што го нарекувал, вљубеникот и заштитник на мајката природа. Беше основач на Хидробиолошкиот завод во Охрид и на лимнолошките истражувања во Македонија.

Уште на почетокот треба да се истакне дека не е лесно и едноставно да се пишува за луѓе кои инспирираат, кои задолжуваат и кои заветуваат, за луѓе кои оставаат неизбришливи траги кај современите и кај поколенијата што доаѓаат.

Таков е академикот проф. д-р Синиша Станковиќ, великанот во лимнологијата и во научната мисла воопшто. Неговата научна и политичка активност биле единствен израз на неговата личност. Тој бил прогресивно ориентиран професор; еден од оние универзитетски професори кои му дале непроценлива помош и поддршка на напредното студентско движење во поранешна Југославија, особено на Белградскиот универзитет. Бил познат биолог во целиот свет и научник од светски глас.

Академикот Синиша Станковиќ бил роден на 26 март 1892 година во Заечар, Србија. Меѓутоа, неговиот дедо по потекло бил од Македонија, од селото Пожаране, Полошко. Честопати пред научните работници на Хидробиолошкиот завод, професорот го потенцирал своето потекло, а тоа особено било изразено во последните години од животот.

При една посета на Петар Стамболиќ, кој во својство на претседател на Извршниот совет на ФНРЈ го посетил Охрид и Заводот, во разговорот со професорот Станковиќ и научниците работници од Заводот, рекол дека Синиша навистина целосно се посветил на Езерото. Тогаш, академикот Станковиќ се насмевнал и рекол дека има причини за тоа, бидејќи и во него тече македонска крв, а потоа ја раскажал историјата на своето потекло.

Имено, заради незгодите што ги имал со турските власти, неговиот дедо уште во раната младост заминал од родното Пожаране. Патот го одвел во Заечар, каде што работел како фурниџија, а истиот занает му го пренел на Ѓорѓи, таткото на Синиша. Во тоа време од фурниџискиот занает многу добро се живеело, затоа таткото бил релативно добро ситуиран и бил во можност да го испрати својот син да учи средно училиште во Заечар.

Синиша со успех го завршил основното и средното образование во родното место, но уште како дете имал афинитет и голема љубов кон музиката и кон фолклорот. Како гимназијалец свирел на флејта, а од неа не се одделил ниту како студент, а и подоцна. Заедно со професорите од Универзитетот свиреле во оркестарот и тоа најголем број концерти на Коларчевиот универзитет и пред студентите.

Многу ја сакал народната музика, а особено македонскиот мелос и често сам или пред студентите пеел македонски песни, а најчесто од сите македонски песни ја пеел песната „Билјана платно белеше на охридските извори“.

По завршувањето на средното училиште во своето родно место Заечар, младиот и талентиран Синиша се запишал на Универзитетот во Белград, каде што ги започнал студиите по биологија во 1910 година. Уште од почетокот се истакнувал меѓу студентите со своето широко познавање, разбирање и со својот афинитет кон биолошката дисциплина. Меѓутоа, Првата светска војна го прекинала неговото редовно школување и перото го заменил со пушка. Бил приклучен во српската војска и како војник го преживеал повлекувањето преку високите планински бездни на Албанија, за да стигне на крајот до островот Крф.

Во текот на Првата светска војна, во српската војска во чиј состав биле приклучени голем број Македонци, кога се воделе историските битки на Кајмакчалан и на Солунскиот фронт, професорот Станковиќ вршел хумана дејност. Имено, во текот на 1915 година бил назначен за професор по биологија на Велешката гимназија, во градот кој во тоа време претставувал вистински крстопат на војните, на политичките и на економските збиднувања, во времето на распарчувањето на Македонија. Всушност, тоа била повторна средба со Македонија, зошто Станковиќ уште во текот на студирањето, заедно со

студентскиот хор од Белград, го посетил Скопје каде што настапил со својата флејта и ги покажал своите високи музички квалитети.

Во текот на 1916 година, со реорганизација на српската војска, бил упатен во Франција, во градот Гренобл, каде се запишал на факултет и ги продолжил студиите по биологија. Бидејќи добро го познавал францускиот јазик, без проблем и веднаш се вклучил и се адаптирал на новата средина. По две години, во 1918 година, со успех ги завршил своите студии по природни науки на Универзитетот во Гренобл. Неговата научна и интелектуална способност била крунисана во 1921 година, со одбраната на докторската дисертација на тема „Развиток и исхрана на младите рипчиња од ципринидите (ларви од фамилијата на крапот)“, што ја одбрани на француски јазик. Инаку, треба да се истакне дека професорот Станковиќ, покрај францускиот јазик што му беше „втор“ мајчин јазик, зборуваше и се служеше со англиски, германски и со руски јазик, како во науката, исто така и во обичниот живот.

Како доктор на науки се вратил во Белград во 1921 година, каде што бил избран за асистент по биолошки науки на Белградскиот универзитет, по две години за вонреден професор, а во 1934 година за редовен професор на Универзитетот и бил еден од најценетите педагози, водејќи настава по повеќе зоолошки дисциплини во периодот од четириесет години, па сè до 1962 година кога бил пензиониран.

Заради неговата богата научно - воспитна дејност, во 1934 година професорот Станковиќ бил избран за дописен член на Српската академија на науките и уметностите (според едни извори), а според други - во 1935 година, а за редовен член на Академијата беше избран во 1946 година.

Својата наставна кариера професорот Станковиќ ја започнал, главно, во 1922 година со изборот за доцент на Белградскиот универзитет. До Втората светска војна тој станал истакнат универзитетски професор, пројавувајќи голема активност во низа биолошки дисциплини. Уште во тоа време сметал дека треба да се направи освежување на биолошката настава и на проучување на биолошките науки, притоа особено се ангажирал за формирање на екологијата како наука што ги проучува односите меѓу живите организми и нивната конкретна средина.

Со таа своја преокупација професорот Синиша Станковиќ успеал да воведо настава и да се започне со научно - истражувачка работа од областа на екологијата, која во тој период била сосема млада и мошне перспективна еколошка дисциплина. Направил голем напор и почетен потфат екологијата да ја претстави како млада наука и научна дисциплина не само низ универзитетската настава, туку ја приближил до сите еколози и до широката јавност. А особено дошло до израз со појавата на неговата најшироко позната, научно - популарна еколошка монографија „Рамка на животот“, печатена на српско-хрватски јазик во 1933 година.

Инаку, оваа монографија повторно била отпечатена по ослободувањето во 1945 година и претставува единствен учебник од таков вид за студентите по биологија и прирачник за голем број читатели надвор од научниот свет. Врвот на достигнувањата на сите напори што професорот Станковиќ ги правел на полето на екологијата дошло до израз со објавувањето на книгата „Екологија на животот“, на српско-хрватски јазик, во 1962 година. Во книгата, општите принципи на екологијата се поткрепени со примери од истражувањата на екологијата во која се внесени резултати и заклучоци до кои се дошло во земјата и во светот.

Настојувањата на професорот Станковиќ да ја воведо и да ја развие екологијата се покажало во целост оправдани и денес таа се учи не само како модерна и многу значајна дисциплина, туку и како своевидна филозофско - теоретска област. Тоа е научна област која сè повеќе се покажува како единствена надеж, пред сè од големата опасност за човештвото, а човекот – било од незнаење или од непочитување на еколошките законитости, прави катастрофална грешка уништувајќи ја и деградирајќи ја својата природна животна средина што го опкружува.

Големината на професорот Станковиќ и неговата заслуга е во тоа што сегашната состојба ја предвиде, речиси, визионерски пред многу години, кога гласно предупредуваше дека човекот не е само член на својата тесна општествена заедница, туку, во исто време, тој е член на целиот жив свет околу него. Исто така, тој велеше дека една од задачите на екологијата е да го одреди односот на човекот кон останатата жива природа, која е неразделна целина што човекот интензивно ја користи. Затоа, со право може да се каже дека Синиша Станковиќ е основач на модрената наука - екологијата и тоа е едно од неговите врвни научни достигнувања.

Д-р Павле Савиќ, нуклеарен физичар, професор на Белградскиот универзитет, академик и општественик, за професорот Станковиќ го има кажано следново:

„Со долги и долгогодишни испитувања успеа да дојде до таква синтеза што ја содржат и научните трудови и популарните дела во кои со особено мајсторство излагаше и им даваше на читателите многу за вистинското сознание на, за него, посебен наративен и уметнички начин.

Со својата широка, стручна и општа култура, професорот Станковиќ навлегуваше во мошне сложени проблеми на човековата околина или, воопшто, „рамка на животот“, како што тој ја нарекуваше.

Беше свесен за огромните опасности кои што потенцијално ги содржат биолошките можности, со кошмарните експерименти што луѓето во светот ги прават во таа област. Меѓутоа, докрај го сочува неуништливиот оптимизам и верба во човековиот разум. Докрај остана убеден дека луѓето во целиот свет на својот пат кон подобра иднина ќе ги надминат тие кризи, сметајќи ги за кризи на разумот.

Својот оптимизам го внесуваше во секоја работа со која се занимаваше. Со неговиот голем број научни трудови стекна реноме на мошне ценет и широм светот познат научник; со својата педагошка работа остави плејада научни соработници и ученици, формира биолошки лаборатории и остави оспособени кадри да го продолжат неговото дело.”

Според податоците од академик Синиша Станковиќ, тој за првпат дошол во Охрид во 1922 година како доцент на Белградскиот универзитет. Откако го видел Охридското Езеро станал вљубеник до крајот на својот живот и остана ненадминат познавач на езерскиот жив свет. Меѓутоа, за важноста на Охридското Езеро знаел уште како студент, од проучувањата на виенските зоолози Ф. Штеидахнер и К. Стурану, кои во 1892 година откриле во Охридското Езеро извесен број ендемични риби и полжави. Потоа, од обемните и значајните географски, геолошки и хидролошки истражувања на познатиот српски географ Ј. Цвијиќ, од значајните трудови на Ж. Ѓорѓевиќ, С. Караман, Е. Новак, Ф. Космат, Ф. Гебел и други кои извршиле обемни хидролошки, флористичко - фаунистички, лимнолошки и други проучувања на Охридското Езеро и на неговата околина.

Сите претходници заклучија дека Езеро е многу старо, а е старо најмалку два милиони години и богато со особен растителен и животински свет кој живее само во Охридското Езеро или во еден тесен регион околу него. Извесен број растенија и животни се сосем идентични или блиски на некои фосилни остатоци на Балканскиот Полуостров и на Средна Европа.

Познато е дека познатиот српски научник Јован Цвијиќ на крајот на деветнаесеттиот век, во Македонија, особено на Охридското Езеро ги извршил своите фундаментални географски, геоморфолошки, еколошки и лимнолошки испитувања, врз чии резултати и дела се засновуваат познавањата за Езерото, за неговата котлина, нејзиниот состав и потекло.

Професорот Синиша Станковиќ, пак, ги започнал своите истражувања од физичко - хемиските карактеристики на водата и на биоценотичкиот состав на одделните живи единки до обемните флористички и фаунистички испитувања. За обработка на тие материјали, тој ангажирал голем број надворешни соработници од земјата и од светот, кои дадоа драгоцен придонес за откривањето на карактерот на Охридското Езеро и на големиот број ендемични видови, потфамии и фамилии од флората и од фауната што го населуваат Охридското Езеро и околните води.

Сумирајќи ги резултатите од истражувањата, како и од поранешните географско - геолошки изучувања, во своето значајно дело „Фауната на Охридското Езеро и неговиот жив свет“, објавено на германски јазик, направи крупни генерализации за потеклото и за фауната на Охридското Езеро и неговото биогеографско значење.

Кога се зборува или се пишува за Охридското Езеро, секогаш се мисли на безбројните нишки кои Хидробиолошкиот завод ги негува за безбедниот развој и за безбројните истражувања на живиот свет на Езерото и на околните води, како интегрален и нераскинлив дел на природата на овие простори.

Хидробиолошкиот завод е еден од првите четири научни институции во Македонија, а истовремено и е една од првите установи од таков вид на Балканскиот Полуостров. Од 1951 година, дотогашната Хидробиолошка станица прерасна во Завод, продолжувајќи ја својата научна дејност како важна институција во Македонија.

Во врска со Хидробиолошкиот завод, особено интересно е да се спомне 1934 година кога во тогашна Југославија се одржал Седмиот светски лимнолошки конгрес, а во таа пригода била изведена постконгресна екскурзија на Охридското Езеро. Притоа, учесниците на конгресот, на самото место биле запознати со неговото значење, реткиот жив свет во него, исклучителното богатство на флората и на фауната, со постанокот и со голем број други карактеристики на Охридското Езеро.

Основач на Заводот и најзаслужен за афирмацијата на Охридското Езеро во земјата и во светот беше, секако, професорот д-р Синиша Станковиќ. Уште со неговото прво доаѓање во Охрид и со почнувањето на пионерските испитувања на Езерото и на неговиот жив свет, тој се носел со идејата за отворање лимнолошка станица на брегот на Охридското Езеро. Така, во 1935 година, на истекот на Билјанините Извори, во непосредна близина на Охрид, изградена е денешната стара зграда на Заводот, подоцна поврзана со каналот, кој води од Заводот до Езерото. Во исто време, почнало да се гради и

мрестилиштето за оплодување, развиток и за вештачко одгледување на млади рипчиња на охридската пастрмка.

Треба да се нагласи дека мрестилиштето е мошне важен дел на Заводот. Така, само во периодот 1935-84 година, Охридското Езеро е порибено со околу 240 милиони млади рипчиња. Исто така, вршени се порибувања со охридска пастрмка на водите од Преспанското Езеро, акумулацијата Власина во Србија и на некои други води. Во пет зимски сезони, пак, во мрестилиштето е извршено одгледување на охридската белвица.

Хидробиолошкиот завод доживеа полн процут по Втората светска војна, со конституирањето на Република Македонија. Тогаш се организираше по примерот на два многу познати центри во Европа: Лимнолошката станица на Лунцкото Езеро – во Австија и Макспланковиот завод во Плен, во Германија. Така, во Хидробиолошкиот завод се отворија лаборатории за физичко - хемиски проучувања на водата и на тињата, за микробиолошки проучувања, за проучувања на фитопланктонот, зоопланктонот, фауната на дното и рибните популации, со соодветен научен и помошно - технички персонал. Исто така, во Заводот успешно работи библиотека со фонд од повеќе од 15.000 книги, која врши размена и има соработка со огромен број библиотеки, институции и установи во земјата и во светот.

По конституирањето на државноста на Македонија, Заводот беше под непосредно раководство на Министерствата за просвета и за земјоделство, а од формирањето на Универзитетот Св. „Кирил и Методиј“, под Филозофскиот факултет, а подоцна под раководство на Природно - математичкиот факултет.

Од 1950 до 1954 година, Хидробиолошкиот завод беше сојузна установа, под раководство на Академскиот совет на тогашна ФНРЈ, а од 1954 до 1961 година повторно е републичка установа во рамките на Скопскиот универзитет. Со формирањето на Фондот за научни дејности на Македонија, се одвои од Универзитетот и од 1961 година е самостојна научна организација, финансирана од Фондот за научни дејности. Подоцна, како таква стана членка на Универзитетскиот центар за биолошки и за биотехнички науки, додека, пак, од 1979 година Хидробиолошкиот завод стана организација – членка на Универзитетот во Битола.

За активноста на професор Станковиќ на научното поле, д-р Милан Бартош, професор на Правниот факултет во Белград, општественик и потпретседател на Српската академија на науките и уметностите, го рече следново:

„Според својот темперамент, д-р Станковиќ беше во исто време умерен, но и мошне енергичен човек. Уживаше почитување од своите пријатели и од своите противници. Авторитетот на долгогодишен професор на Универзитетот му даваше легитимација кај противниците, за држењето за време на војната, почитување, како и сериозноста на неговите ставови.

Професорот Станковиќ беше не само член на сите југословенски, туку и на голем број странски академии, меѓу кои и на Советскиот Сојуз, Франција и други. Во сите нив дејствуваше и како голем Југословен и како научен работник со широк спектар. Во Советскиот Сојуз е забележителна неговата теза за потребата од паралелно проучување на Бајкалското и Охридското Езеро.

Како висок интелектуалец, проникнат со марксистички сфаќања (го преведе на српско - хрватски јазик Лениновото дело „Материјализам и емпириокритицизам“), пишуваше на мошне популарен начин, со едноставен јазик, а своите идеи им ги објаснуваше не само на студентите, туку и на работниците. Сите рибари од Охрид и од рибарските села на брегот на Охридското Езерото му беа блиски пријатели“.

Уште пред Втората светска војна, професор Станковиќ беше обележан како напреден политички работник, јасно определен за тезите на историскиот материјализам. За сите поважни прашања тој имаше свој став, за што напредните високошколци му беа наклонети и ги следеа неговите напредни идеи.

Поради неговата забележителна активност, беше запишан како подржувач, како наклонет кон „движењето на лево“ во сите полициски книги. Затоа, уште во 1941 година, во почетокот на окупацијата, беше затворен и спроведен во злогласниот логор на Бањица. Меѓутоа, по извесен период беше пуштен и тој повторно ја почна својата револуционерна активност. Имено, тој работеше илегално, беше вклучен во народноослободителното движење и стана член на Главниот народноослободителен одбор на Србија. Потоа, повторно е затворен во 1943 година и спроведен во логорот на Бањица, каде што беше осуден на смрт и чекаше да се изврши стрелањето. Меѓутоа, пред падот на фашистичка Германија, успеал да побегне од логорот и живеел во илегалство.

Професорот д-р Сениша Станковиќ е забележан со крупни букви и во историските мигови на земјата: рано наутро, на 29 ноември 1945 година, претседателот на Министерскиот совет, маршалот Јосип

Броз Тито, воодушевено поздравен од сите присутни, влезе во зградата на Народното собрание каде што го започна историскиот чин, испишувајќи ја новата страница од историјата на Југославија.

Од Сојузното собрание и Собранието на народите пристигнал предлог за прогласување на Федеративна Народна Република Југославија. Попладневната седница била отворена точно во 17:25 часот. Во големата сала биле присутни сите пратеници. Претседавачот Владимир Симиќ, тогаш претседател на Сојузниот совет на Сојузното народно собрание, го означил почетокот на заседанието. Потоа, му дал збор на д-р Сениша Станковиќ, кој полека го прочитал текстот на Декларацијата:

„Демократската Федеративна Југославија се прогласува за народна република под името Федеративна Народна Република Југославија! Федеративна Народна Република Југославија е сојузна народна држава од републички карактер, заедница на рамноправни народи, кои слободно ја изразија својата волја да останат обединети во Југославија. Со оваа одлука, конечно, од името на сите народи на Југославија се укинува монархијата на Југославија, а кралот Петар Караѓорѓевиќ, со целата династија Караѓорѓевиќ, се лишува од сите права кои им припаѓаа.“

Пратениците станаа. „Дали се прима Декларацијата со акламација?“ – праша претседавачот. Во тие моменти, во големата сала се разнесе аплауз, се слушна извикувањето: „Се прима!“ Потоа, од неколкуте стотини грла одекна химната „Хеј Словени“.

По последните акорди на химната, се слушна гласот на претседавачот Симиќ: „Од денес почнува да живее Федеративна Народна Република Југославија!“

Така, во тоа предвечерје на 29 ноември 1945 година, всушност, е означена и зората на нова Југославија.

Познатиот ботаничар и универзитетски професор, д-р Милорад Јанковиќ, меѓу другото, го рекол и следново:

„Професорот Станковиќ го познавам уште од 1945 година. Дојде од логорот и веднаш по ослободувањето почна да ја организира научната дејност во нова Југославија. Се знае дека го формира Хидробиолошкиот завод во Охрид и Институтот за екологија и биогеографија, меѓутоа малкумина знаат дека тој е еден и од основоположниците на Океанографскиот институт во Сплит.“

Белградскиот универзитет немаше подобар предавач од него. Многумина го нарекуваа „Сениша златоуст“. А, како поинаку поради неговата извонредна дикција и глас и со дарба за убедување – цело време го задржуваше вниманието на слушателите. Од професорот учевме како да ги вршиме излагањата. Тој не ни дозволуваше да ги читаме предавањата, туку објаснуваше дека секое предавање е за себе посебна креација што ја сметаше од исклучителна важност.

Беше еколог од модерен тип. Неговите замисли и хипотези се предмет на расправа на подоцнежните еколошки сфаќања. Тој одеше пред времето и затоа неговите колеги често и не го разбираа.

Постојано укажуваше на комплексноста во изучувањето на животните средини. Неговите кажувања од екологијата беа теоретски збогатени и филозофски интонирани. Ја поврзуваше новата, млада наука со политиката. Се знае дека пред војната, пишувајќи за животниот простор, ја критикуваше геополитичката теорија, за што беше прогонуван, а подоцна беше и уапсен.

Професорот Станковиќ беше трудољубив, достатно ангажиран, како на научен, така и на политички план. Имаше проблеми со видот, но, сепак и со едно око, читајќи со лупа, тој не се оддели од сè она што како секојдневна работа постојано ја работеше и исцело ѝ се посветуваше. Дури во ретките слободни мигови, особено кога беше здрав, свиреше на флејта и тоа мошне привлечно.

Се сеќавам мошне добро и на неговиот богат дух, кога ќе седевме со филџан кафе во Ботаничката градина или на другарските игранки. Умееше да раскажува и да се шегува. Се вели дека таквите „големци“ биле добри луѓе, меѓутоа, без претерување, тој навистина беше благороден. Не паметам некогаш да викнал со повисок тон, туку постојано беше смирен и тактичен. Сметаше дека сите сме едно семејство“.

Сигурно малкумина знаат дека сакаше риболов и беше стручњак за рибите. Неговите совети ги слушаа и искусните охридски рибари. Постојано се грижеше за размножувањето на рибите, а тоа им го објаснуваше не само на професионалците, туку и на спортските риболовци. Така на најдобар начин ја поврзуваше теоретската со практичната работа во науката.

Инаку, со монографијата за Охридското Езеро тој стекна светска слава и постојано место во историјата и науката.

За време на окупацијата, професорот Станковиќ бил член на Главниот народноослободителен одбор на Србија, а по ослободувањето, покрај работата на Универзитетот, бил претседател на Народноослободителниот фронт на Белград, потоа на АСНОС и на Президиумот на Народното собрание на Србија, до 1952 година. Исто така, бил член на Сојузното собрание на Југославија.

Бидејќи професорот Станковиќ беше одличен познавач на францускиот јазик и човек со безброј пријателски врски во странство, во текот на 1946 година бил член на југословенската делегација што учествувала на Париската конференција за мир. Притоа, неговата активност, а особено неговите залагања за решавањето на Трст, биле од посебен интерес.

Исто така, со успех ги застапувал интересите на земјата и на други меѓународни конференции, особено на оние за обновување на научно - истражувачката работа во земјата. Неговото име низа години претставувало поим за југословенската наука, а неговиот придонес кон универзитетската настава и активната општествено - политичка дејност, го претставувале неговиот животен пат.

Во големиот број задолженија, професорот Станковиќ беше и раководител на низа научни институции, совети и друштва. Така, беше раководител на Зоолошкиот завод на Природно - математичкиот факултет во Белград, директор на Биолошкиот институт во Белград, раководител на научната работа на Хидробиолошкиот завод во Охрид, претседател на Академскиот совет на Југославија, претседател на Српското биолошко друштво и др.

Заради извонредниот придонес во биолошките истражувања и во науката во целина, беше член на голем број домашни и странски академии и друштва. Меѓу другите, на Српската и на Словенчката академија на науките, член на Југословенската академија на науките и уметностите, дописен член на академиите на науките и на уметностите на Македонија и на Босна и Херцеговина, надворешен член на Советската академија на науките, член на Американското друштво за унапредување на науката, член на Американското еколошко друштво и др.

Академикот Станковиќ е носител на многубројни одликувања, меѓу кои посебно треба да се издвојат Орденот на народното ослободување, Орденот братство и единство од прв ред, Орденот на Републиката со златен венец и др.

За особен придонес, тој е добитник, меѓу другото, и на Нојмановиот медал од Интернационалното лимнолошко друштво и на наградата АВНОЈ.

Уште од почетокот на наставничката кариера, професорот Станковиќ особено се ангажирал за оформување на екологијата како наука, за добивање статус на научна дисциплина која треба да ги проучува односите помеѓу живите организми и нивната конкретна средина.

По негова заслуга, во 1947 година во Белград беше формиран Институтот за екологија и биогеографија, прв од таков вид во земјата и на Балканот, кој што подоцна прерасна во Институт за биолошки истражувања. Основањето на Институтот, всушност, беше официјално прифаќање на начелата на новата наука, за која тој толку успешно пишувал во книтата „Рамка на животот“, уште во 1933 година. Институтот остави своевидна школа за подготвување млади кадри, кои се оспособувале да ги програмираат еколошките истражувања. Така, веднаш по ослободувањето, таму престојувале и се усовршувале двајца асистенти од Македонија, како идни соработници на Хидробиолошкиот завод. Уште во тоа време, академикот Станковиќ визионерски ја дефинирал улогата на екологијата и забележал:

„Еколошкиот начин на мислење брзо се шири надвор од кругот на специјалистите. Денешниот човек со невидена брзина го менува лицето на светот, меѓутоа, во исто време станува свесен за последиците од промените во природата, во која и самиот човек е создаден, а која е задолжителна рамка на сегашниот и идниот живот. Односот на човекот кон својата природна рамка, пред сè, е еколошки проблем кој неопходно треба да се решава.“

Исто така, во книгата „Рамките на животот“, првата научно - популарна еколошка публикација, меѓу другото, професорот Станковиќ напишал: „Екологијата има за цел да ја одреди положбата на човекот во однос на вкупната жива природа. Нема никакво оправдување во верувањето дека човекот може да живее надвор и независно од неа. Тој не е само член на својата тесна општествена заедница, туку, во исто време, е член и на таа поширока заедница што го сочинува целиот жив свет околу него. Одредувањето на односот на човекот кон преостанатата природа, која е неделива средина и која човекот сè поинтензивно ја искористува, е една од задачите на екологијата. Таа задача е од непроценливо практично значење. Од тие причини, со екологијата, со нејзините начела и резултати, треба да се запознаат не само научните кругови, туку и пошироката општествена јавност.“

Д-р Зоран Градојевиќ, биолог и автор на голем број научни трудови, меѓу другото, за професорот Станковиќ рекол:

„Професорот Синиша Станковиќ беше еден од најмодерните светски екологисти. Сметам дека тој е еден од основоположниците на оваа наука кај нас. Го познаваа многумина кај нас и во светот. Често го посетуваа великани на науката, инаку негови познаници и пријатели од целиот свет. Од тие средби учевме и ние, неговите соработници.

Инаку, по ослободувањето професорот ја предаде својата куќа во „Професорската колонија“ на државата, а за возврат доби мал стан во непосредна близина на Универзитетот. Често го возев до Институтот. Со задоволство ја прифаќав неговата покана да наминам кај него, бидејќи тој беше особено пријатен и интересен соговорник и сопатник. Секогаш појаснуваше и коментираше за нешто.

Патем да споменеме и тоа дека со колегите од студиите, подоцна познати професори на Белградскиот универзитет, го основал ансамблот „Колегиум музикум“, а еден период тој се издржувал дури и свирејќи на флејта.

На мошне духовит начин ја раскажуваше секоја случка. Заради тоа, сите сакаа да бидат во негова близина. Во секој момент од животот постојано се интересираше за збиднувањата во науката. Кога го посетував, зборуваа за научните ТВ емисии и упатуваа пофалби и забелешки.”

Меѓу необичните случки во животот, секако треба да се одбележи драматичното киднапирање на авионот, во 1952 година, кога патувал за Опатија на состанок на Советот на академиите на ФНР Југославија.

Од Белград, во авионот уште биле и Александар Белиќ и Иво Андриќ. Тие летнале на 26 јуни, претпладне, а во Опатија требало да ги чека Мирослав Крлежа.

Сите биле расположени. Во авионот, со кој управувал еден од најдобрите цивилни пилоти, додека го менувал курсот на летањето, од седиштата скокнале тројца млади. Настанала тишина. Никој не се поместил. Единствено сопругата на професорот Станковиќ почнала да протестира.

„Повторувам, никој да не се мрдне! Сами ќе бидете виновни за својата несреќа, - повторил ист глас.

Потоа, киднаперот зачкрипел со пиштолот, ја скршил пилотската врата и му наредил на капетанот да го промени курсот на летањето.

Тие се спуштиле во малото италијанско место Фолињи, каде што по „среќното пристигнување“ во Италија, претставникот на италијанската власт ги поздравил академиците и им соопштил дека Италија е подготвена на сите патници да им даде азил. Научниците се заблагодариле и рекле дека многу би сакале да го видат претставникот на Југословенската амбасада во Италија, а потоа да се вратат назад во Југославија.

Во меѓувреме, киднаперите ѝ објаснувале на полицијата дека, всушност, тие немале ниту еден куршум, туку лажно ги заплашувале патниците за да дојдат во Италија. Сите патници, освен киднаперите, се вратиле во Опатија, каде што академиците среќно пристигнале на закажаниот состанок.

Инаку, за придонесот на професорот Станковиќ и за неговата улога во заштитата на човековата средина, Јаков Данон го рекол следното:

„Погледите на Станковиќ на екологијата носат материјалистичко и дарвинистичко обележје. Екологијата тој ја гледа како економија на живата природа, како наука за производство и за распределба на органската материја во природата и како наука за проблемите на раселувањето на органските видови и одржувањето на живиот свет во целина. Со тоа на екологијата ѝ дава една нова и широка димензија, која ѝ овозможува на соодветен начин да се поврзе со многу современи проблеми на човечкото општество.

Тој е еден од првите научници кој посебно укажа кај нас за потребата од заштита и зачувување на човековата средина. Свесен за особено силното влијание на современата технологија врз неа, тој постојано укажуваше на огромното значење на екологијата во решавањето на актуелните проблеми на човечкото општество”.

Академикот Станковиќ секоја година летниот одмор или семестрален распуст го минувал во Охрид, во најинтензивна работа, било во обработка на своите материјали, било во консултација со научните работници на Заводот.

Уште на самиот почеток, а особено по Втората светска војна, тој конципирал долгорочна програма за истражување на Охридското Езеро, воспоставил соодветна организација на Хидробиолошкиот завод и формира научни кадри. Тој непосредно раководел со научната работа, бил претседател на Советот на

Заводот, член на Научниот совет, раководител на докторантите, рецензент на докторските дисертации и на трудовите на Зборникот, како и главен и одговорен уредник на публикациите на Заводот.

Посебно треба да се нагласи дека од организационата поставеност, каква што тој ја востановил, од конципираната програма и завршените истражувања, од него и неговите ученици произлегоа значајни резултати. Така, под негово раководство биле објавени голем број научни трудови и биле изработени и одбранети десетина докторски дисертации.

Првата докторска дисертација за живиот свет на Охридското Езеро била на Душица Стефановиќ, која како комунист била стрелана од Германците во 1941 година. Меѓутоа, овој труд професорот Станковиќ го подготвил за печат и го објавил во 1948 година. Нејзиниот автор не дочекал да ја одбрани својата теза на тема „Развој и еколошки испитувања на охридските пастрмки“. Сепак, таа станала доктор по биолошките науки, чија теза прва била објавена во слободна Југославија.

Во 1950 година, А. Јуриљ ја одбрал докторската дисертација на тема „Нови дијатомеи на Охридското Езеро и нивното филогенетско значење“, а во 1955 година, П. Радоман, на тема „Морфолошки – систематски истражувања на охридските хидробиди“. Прв македонски докторант бил Јонче Шапкарев, познат биолог и автор на голем број значајни трудови, кој во 1965 година ја одбрал докторската дисертација на тема „Фауната на олигохаетите од Охридското Езеро“ и со тоа станал прв доктор по биолошки науки во Република Македонија. Потоа следуваат дисертациите на Ф. Микулчиќ – во 1956 година, Ј. Серафимова-Хаџишче – во 1957, Г. Козаров – во 1957, Б.Оцевски – во 1958, М. Точко – во 1961 и И. Чадо – во 1965 година, чии теми се однесуваат на Охридското Езеро и на неговиот жив свет.

Професорот Синиша Станковиќ најголем број од своите научни трудови ги посветил на македонските езера, а особено на Охридското Езеро. Тоа било негова голема љубов. „Незаборавен е впечатокот кој се добива при првата средба со Охридското Езеро. Човек мисли дека пред себе има дел отргнат од океанот и фрлен меѓу непристапните планини кои го опкружуваат од сите страни. На Езерото навистина му одговара името македонско, слатководно море, не само поради својата сина боја, туку и со својата големина наликува на море,“ – велел професорот Станковиќ. Тој, исто така, го фотографирал Езерото, интересните крајбрежни плажи и места, а особено незаборавното заоѓање на сонцето на западниот брег.

Бил вљубеник и трајно врзан за Охридското Езеро, чии испитувања го прославили и професорот Станковиќ и Охридското Езеро, не само во земјата, туку и кај меѓународната научна јавност. Се смета дека Охридското Езеро е најсистематски, најповеќе и најдолго проучувано езеро во Европа, а по Бајкалското Езеро – и во светот.

За Охридското Езеро тој го рекол и следново:

„Научникот не се задржува на Езерото само да се восхитува. Зад природните убавини, Езерото се обидува да скрие нешто друго, неговата историја, неговиот живот, сите многу стручни и сложени збиднувања во него од минатото и од сегашноста, кои го прават складно и му даваат убава целина. Тие збиднувања, до чие запознавање се доаѓа со трпеливост и со долготраен напор, се слеваат во чудна и не малку возбудлива приказна, каква ретко кое друго езеро во светот може да раскаже.

А таа приказна е интересна – и тоа многу интересна! – Не само за науката, туку и за пошироките кругови. Таа ни дава можност подобро да ја сфатиме природата околу себе, денешниот изглед на површината на еден крај од нашата земја и денешната слика на живиот свет кој нè опкружува. Охридското Езеро е едно од најголемите наши природни споменици, сведок на едно древно минато, во исто време и географски феномен од големо значење во нашиот простор, како и природен извор на богатство.“

За истражување на Охридското Езеро, на неговата околина, како и на Преспанското и на другите езера во Македонија, професорот Станковиќ приклучил голем број истражувачи од земјата и од странство, со што широко ги отворил вратите за меѓународна соработка на полето на науката. Тој, всушност, сè што правел и преземал, особено за Охридското Езеро, настојувал да биде длабоко научно фундирано, респектирајќи го притоа мислењето и искуството на рибарите кои му помагале во решавањето на секакви проблеми што се однесувале на Охридското Езеро.

Од особен интерес е тоа што професорот Станковиќ бил мошне заинтересиран за рибарско – биолошката проблематика. Бидејќи Охридското Езеро е од салмониден карактер, а неговата пастрмка и белвица имаат различен период на размножување, како и поради социјалните прилики во Охрид и во селата на брегот на Езерото во предвоенниот период, тој мошне сериозно размислувал за соодветна рационализација на рибарството.

Професорот Станковиќ често другарувал со рибарите, се восхитувал на нивните непогрешливи прогнози за времето и на искажувањата за живиот свет на Езерото. Во разговорите со рибарите често ги советува за доброто и за напредокот на Езерото, за тоа како да се грижат и да го чуваат тоа непроценливо богатство. Постојано одел во Пештани, Трпејца, Радожда и долго разговарал со рибарите – неговите неразделни пријатели. Меѓу големиот број од нив, секако, посебно заслужуваат да се споменат Јон Чаулев, Стеван и Димче Каневче и Стојан Бакал.

Ги сакал Езерото, градот Охрид и Македонија, а таа љубов му била возвратена со иста мера, особено од Охрид, градот во кој го поминал поголемиот дел од животот. Охриѓани, меѓу другото, го прогласиле за прв почесен граѓанин. За нив тој бил и повеќе од тоа – бил нивен сограѓанин.

Долгогодишните напори и истрајната работа за проучување на живиот свет на Охридското Езеро и на условите што владеат во него, создадоа мошне добра основа за натамошно истражување на поважните езерски карактеристики.

Добиените резултати од истражувањата професорот ги презентирал целосно во монографијата „Охридското Езеро и неговиот жив свет“, што најнапред излегла на српско - хрватски јазик во 1947 година, а во 1959 година – и на македонски јазик, во издание на „Култура“ од Скопје. Овој научен труд претставува значајна публикација што им е достапна не само на стручњаци, туку и на најшироката читателска публика.

Во 1960 година излезе од печат капиталното дело на професорот Станковиќ „Балканското Охридско Езеро и неговиот жив свет“ на англиски јазик, во издание на В. Јанак од Хаг. Тоа е врвно достигнување на неговите истражувања, кои во текот на повеќе децении ги вршел самостојно или со своите соработници. Монографијата е високо оценета од научните кругови во светот и претставува можност за што подетално запознавање на научните достигнувања. Така, тој трајно се врзал за Охридското Езеро. И на оние кои во иднина ќе го проучуваат или ќе пишуваат за Езерото, за неговите убавини, како авторот на овој фелтон, таа ќе биде од огромно значење и ќе послужи како голем патоказ.

Монографијата за Охридското Езеро на англиски јазик дава целосен преглед на голем број резултати на Станковиќ и на неговите соработници. Во неа се изнесени голем број податоци за географската положба, физиографијата, животните услови и заедници во Езерото кои се анализирани не само од аспект на нивната квалитативна градба, туку и од аспект на динамиката на популацијата, при што е даден процесот на специјацијата.

Низ анализите на езерските животни заедници се проверуваат општите биоценотички принципи. Речиси половина од монографијата е посветена на биографските проблеми кои се основна причина за запознавање на историјата на живиот свет и на езерскиот биотоп, со цел да се објасни денешната слика на живиот свет на едно старо езеро, какво што е Охридското – кое по својата старост може да се споредува со Тангањика – во Африка и Титикака – Јужна Америка, а по сличностите на растителниот и на животинскиот свет со Бајкалското Езеро – во поранешниот Советски Сојуз, денешна Русија. Охридското Езеро како џиновско засолниште зачувало голем број видови од животинскиот и растителниот свет, кои не постојат ниту во едно друго езеро на нашата планета.

Д-р Милка Пљакиќ долгогодишен асистент на Станковиќ, познат биолог и научен работник, за професорот запишала:

„Една од значајните страни во интензивирањето на научно - наставната дејност на академикот Станковиќ, која не го напушти до крајот на животот, се перспективите на развојот на теориската биологија и примена на нејзините резултати во различни области на научното создавање и во животот.“

„Во последните децении се направени крупни чекори во расветлувањето на законитостите на различни нивоа за организацијата на живите системи. Откриени се специфичностите кои ја карактеризираат организацијата на секој од тие живи системи“, велел професорот Станковиќ.

По повод промовирањето на академикот Сениша Станковиќ за почесен доктор на биолошките науки на Универзитетот Св. „Кирил и Методиј“ во Скопје, професорот д-р Јонче Шапкарев, меѓу другото, го рекол и следново:

„Огромната заслуга на академикот Сениша Станковиќ може да се согледа преку анализа на неговата научно - истражувачка работа. Во својот речиси шеесетгодишен плоден и истражувачки период, од огромна важност се неговите публикации од областа на систематиката, зоогеографијата, морфологијата, ембриологијата, екологијата и еволуцијата на живиот свет. Врз база на неговите научни трудови, меѓу кои има и монографски студии, научната и истражувачката дејност на академикот се одвиваше во испитување на рибите, на копнените води и на нивните паразити, таксономските и зоографските истражувања на планините, испитување на биологијата и распространувањето на маларичните комарци по долините на Дунав и во Македонија и истражувања на регионалните лимнолошки карактеристики на балканските езера.“

Професорот Станковиќ уште во 1920 година ја објавил својата научна работа во Гренобл, која се однесувала на исхраната на пастрмките во алпските проточни води, за подоцна, во 1921 година, да докторира кај професорот Лежер, на тема „Развиток и исхрана на младите циприниди“. Од особен интерес се неговите истражувања во врска со продукцијата на проточните и на стоечките води, вклучувајќи ги тука и македонските езера.

На времето, професорот Станковиќ се зафатил со проучување на начинот на уништување на маларичните комарци. Исто така, неговото големо значење и прилог за науката претставуваат и истражувањата на планариите (вид црвчиња) во копнените води на Балканскиот Полуостров.

Најголем дел од својата истражувачка кариера, како и најголем број научни трудови, се однесуваат на лимнолошките истражувања, проучувајќи ги хидрографските карактеристики, животните услови, живиот свет и продукцијата на балканските езера. Тој вршел регионални лимнолошки истражувања како на крашките езера на Динарскиот ситем, така и на езерата од Егејската зона.

Од вкупниот научно - педагошки опус, кој опфаќа 95 библиографски единици, 42 се однесуваат на Охридското Езеро. Овие трудови опфаќаат различна лимнолошка проблематика, како што се географските особености на езерото, термичкиот режим на фауната на дното, систематиката на планариите и нивното географско распространување, рибниот продуктивитет на Езерото, како и проблемите на специјацијата. Таквиот широк интерес не бил само одраз на неговата љубопитност, туку и показател колку лимнологијата ја разбирал како интердисциплинарна наука, а езерата – како комплексни екосистеми.

Меѓутоа, професорот Станковиќ не се ограничил само на истражувања на Охридското Езеро, туку тој вршел истражувања и на Преспанското, на езерата во егејскиот дел на Македонија и на други водени средини на Балканот.

Особен интерес покажал за езерата во Егејска Македонија. Меѓутоа, по војната, поради здравствени причини, неговата желба не можела да се оствари. Затоа бил иницијатор за испраќање на хидролошки групи научници од Хидробиолошкиот завод, со цел да се извршат лимнолошки истражувања на поголем број езера. Сето тоа тој го правел по дипломатски пат, но и покрај неговиот авторитет, имал големи тешкотии во врска со добивањето дозвола од страна на грчките власти. Сепак, тој успеал да добие дозвола за седум научници од Заводот, меѓу кои биле: Ѓорѓи Козаров, како тогашен директор на Заводот, Славе Хаџишче, Јонче Шапкарев, Борис Оцевски, Јорданка Серафимова-Хаџишче, Милчо Точко и Иван Чадо.

Тие се првите македонски научници кои извршија обемни истражувања што се од историско значење за Егејска Македонија и за езерата Костурско, Островско, Петерско, Рудничко, Зазерци, Ајвасилско и Бешичко, како и на Јанинското Езеро на Епир.

Во текот на едномесечниот престој тие извршиле микробиолошки истражувања, ги проучиле и органската продукција, фитопланктонот и зоопланктонот на сите овие езера. Од истражувањата произлегле десетина научни трудови, кои претставуваат голем придонес за расветлување на некои лимнолошки проблеми, а во исто време тоа е голем придонес и за лимнологијата во целина.

Професорот Станковиќ последен пат дошол во Охрид во летото 1969 година, но бил изнемоштен и немал доволно сила да ја продолжи својата педесетгодишна работа. Меѓутоа, тоа го направил во минатото, кога секоја година летниот период го минувал во Охрид, во интензивно работење. Многу бил ценет, почитуван и заслужен граѓанин и научник.

Уште во времето на првите откритија на вредностите на Охридското Езеро, па речиси до крајот на својот живот, професорот Станковиќ бил негов страстен популаризатор. За многумина останале незаборавни предавањата за Охридското Езеро што ги држел на Коларчевиот народен универзитет во Белград, пред членовите на Студентската колонија во Охрид, меѓу логорашите на Бањица, во преполнетата сала на старото кино во Охрид, во Горица – на неколку километри од Охрид. Тој бил извонреден говорник со високи ораторски способности и со дарба за предавање, а неговите излагања биле мошне интересни за слушателите.

Фактот што и во тешките моменти од животот кога професорот Станковиќ бил изложен на страдања во логорот на Бањица и, во сенката на смртта, држел предавања за Охридското Езеро, покажувал колку длабоко биле проткаени нишките што него го врзувале за Охридското Езеро, за Охрид, за Македонија, а во исто време колку тие го одржуваа и го збогатуваа неговиот дух.

Можеби е добро на крајот да се опише еден детаљ од неговиот живот. Имено, при предавањето на Дипломата за посебни заслуги од страна на Универзитетот Св. „Кирил и Методиј“ во Скопје, кога професорот бил во многу тешка здравствена состојба, меѓу другото, тој рекол:

„Ова признание го сметам како последно и како најдрагоцен подарок за сè она што го сторив во науката и во наставата сврзани со македонското поднебје и тоа токму кога мојата здравствена состојба е најлоша. Немам веќе надеж дека ќе можам овој болнички кревет да го оставам. Затоа, молам Дипломата да ја однесете во мојот стан, на работната маса на која постојано ја чувам потребната литература, а, која, веројатно, нема уште еднаш да ги видам.“

Академикот, професорот д-р Синиша Станковиќ, ја напушти неговата „рамка на животот“ на 24 февруари 1974 година, но неговите ученици и градот Охрид му остануваат трајно благодарни што токму тој, со своите истражувања, го направи Охридското Езеро познато во целиот свет. Затоа Македонија и македонски народ, заедно со научниот свет од Македонија и од Балканот му благодарат за неговата величина во лимнологијата и во научната мисла воопшто.

Текстот за академикот д-р Синиша Станковиќ беше објавен од Славе Николовски – Катин како фељтон во девет продолженија во весникот „Нова Македонија“, Скопје, од 7-15 јули 1986 година.